

Rozdział I. Przestępstwa przeciwko mieniu. Zagadnienia ogólne

Spis treści

	Nb
§ 1. Wprowadzenie	1
§ 2. Ujęcie historyczno-prawne	8
I. Geneza i rozwój karnoprawnej ochrony mienia	8
II. Przestępstwa przeciwko mieniu w Kodeksie karnym z 1932 r.	13
III. Przestępstwa przeciwko mieniu w Kodeksie karnym z 1969 r.	15
IV. Wykładnia „mienia” na gruncie poprzednich Kodeksów karnych	16
1. Wstęp	16
2. Kodeks karny z 1932 r.	17
3. Kodeks karny z 1969 r.	19
§ 3. Ujęcie prawno-porównawcze	24
I. Republika Federalna Niemiec	25
II. Republika Francuska	27
III. Federacja Rosyjska	29
§ 4. Ujęcie systemowe	30
§ 5. Mienie jako przedmiot ochrony karnoprawnej	35
I. Przesłanki kryminalizacji zamachów na mienie	35
1. Mienie jako wartość ogólnospołeczna	35
2. <i>Ratio legis</i> karnoprawnej ochrony mienia	42
II. Mienie jako rodzajowe dobro prawne	44
1. Wstęp	44
2. Karnoprawna specyfika zamachu na mienie	49
3. Treść mienia jako dobra karnoprawnego	54
4. Karnoprawne konsekwencje ujęcia mienia w znaczeniu cywilnoprawnym	58
III. Uboczne przedmioty ochrony	63
IV. Mienie jako indywidualne dobro prawne	64
§ 6. Statystyki związane z przestępstwami przeciwko mieniu	71

Literatura: *Andrejew*, Polskie prawo karne w zarysie, 1973; *Andrejew, Świda, Wolter*, KK z komentarzem; *J. Bafla, L. Hochberg, M. Siewierski*, Ustawy karne PRL. Komentarz, Warszawa 1965; *Bafla, Mioduski, Siewierski*, Komentarz KK, 1987; *K. Banasik*, Typ uprzywilejowany czynu zabronionego, Prok. i Pr. 2013, Nr 9; *B. Banaszkiwicz*, Konstytucyjne prawo do własności, w: Konstytucyjne podstawy systemu prawa (pod red. *M. Wyrzykowskiego*), Warszawa 2001; *M. Bednarek*, Mienie. Komentarz do art. 44–55 KC, Kraków 1997; *taż*, Mienie. Komentarz do art. 44–55³ Kodeksu cywilnego, Kraków 1997 (Lex/el. 1997, art. 44 KC); *J. Bednarzak*, Przestępstwo oszustwa w polskim prawie karnym, Warszawa 1971; *J. Bilicki, W. Kubala*, Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego w sprawach przestępstw przeciwko mieniu za okres 1973 i 1974, WPP 1975, Nr 1; *E. Borkowska-Bagińska*, Historia prawa sądowego, Warszawa 2006; *Buchala*, Prawo karne, 1980;

O. Chybiński, W. Gutenkunst, W. Świda, Prawo karne. Część szczególna, Warszawa 1971; T. Cyprian, Problemy kodyfikacyjne przepęstw przeciwko własności społecznej, PiP 1960, Nr 11; P. Daniluk, Kilka uwag o pojęciach „rzecz ruchoma” i „przedmiot” w Kodeksie karnym, PS 2011, Nr 6; *tenże*, Pojęcie korzyści majątkowej w prawie karnym, WPP 2014, Nr 1; M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, w: Zoll, Komentarz KK, cz. szczególna, t. III, 2008; *ciż*, w: Zoll, Komentarz KK, cz. szczególna, t. III, 1999; *ciż*, Przepęstwa przeciwko mieniu, Kraków 1999; *ciż*, Przepęstwa przeciwko mieniu, Warszawa 1998; A. Dermont, Ustawowa zamiana „mienia” na „rzecz” w Kodeksie karnym, Prok. i Pr. 2003, Nr 9; P. Dudek, Inflacja pieniądza a prawo karne, PiP 2014, Nr 10; T. Dybowski, Ochrona prawa własności na tle konstytucyjnej koncepcji źródeł prawa w orzecznictwie TK, w: Trybunał Konstytucyjny. Księga XV-lecia (pod red. F. Rymarza, A. Jankiewicza), Warszawa 2001; B. Gadecki, Kontrowersje wokół odpowiedzialności za zniszczenie lub uszkodzenie dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury, Ius Novum 2014, Nr 4; L. Gardocki, Przepęstwa przeciwko mieniu w projekcie Kodeksu karnego, Pal. 1994, Nr 7–8; L. Garlicki, Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz (pod red. L. Garlickiego), Warszawa 2003; Glaser, Mogilnicki, Komentarz KK; E. Gniewek (red.), Kodeks cywilny. Komentarz, Warszawa 2006; O. Górniok, Ochrona prawno-karna własności społecznej w PRL, Katowice 1974; *taż*, O pojęciu korzyści majątkowej w Kodeksie karnym (problemy wybrane), PiP 1978, Nr 4; *taż*, O przepęstwach przeciwko mieniu w projekcie zmian przepisów Kodeksu karnego, NP 1982, Nr 9–10; *taż*, Przepęstwa przeciwko obrotowi gospodarczemu i mieniu w projekcie Kodeksu karnego, PUG 1994, Nr 7–8; *taż*, Zmiany dotyczące przepęstw przeciwko mieniu, w: Nowa kodyfikacja karna. Kodeks karny. Krótkie komentarze, Nr 7, Warszawa 1998; O. Górniok, D. Pleńska, w: System Pr. Kar., t. IV, cz. 2; S. Grzybowski (red.), System Prawa Cywilnego. Tom I. Część ogólna, Wrocław 1974; W. Gutenkunst, Niektóre problemy kodyfikacji przepęstw przeciwko własności, PiP 1957, Nr 10; D. Jagiello, Wartościowanie zagarniętego mienia, Jur. 2009, Nr 56; J. Kaczmarek, M. Kierszka, Pojęcia „mienia w wielkich rozmiarach”, „zniszczenie w świecie roślinnym lub zwierzęcym w znacznych rozmiarach” oraz „dobra o szczególnym znaczeniu dla kultury” w Kodeksie karnym, Prok. i Pr. 2000, Nr 3; P. Kardas, J. Satko, Przepęstwa przeciwko mieniu. Przegląd problematyki. Orzecznictwo SN (1981–2000). Piśmiennictwo, Kraków 2002; W.J. Katner, w: System Prawa Prywatnego. Prawo cywilne – część ogólna, t. I (pod red. M. Saffana), Warszawa 2007; M. Kępiński, Prawo do posiadania własności, w: Prawa człowieka. Model prawny, Warszawa 1991; A. Kidyba (red.), Kodeks cywilny. Komentarz. T. I. Część ogólna, Warszawa 2009; J. Klima, Prawa Hammurabiego, Warszawa 1957; Kodeks karny z roku 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, Wilno 1925; Kodeks karny dla Państw pruskich, Poznań 1864; Komisja do spraw reformy prawa karnego. Zespół prawa karnego materialnego i wojskowego, Projekt Kodeksu karnego (redakcja z listopada 1990 r.); Komisja Kodyfikacyjna RP. Sekcja Prawa Karnego, t. IV, z. II, Projekt wstępny Części szczególnej Kodeksu karnego (oprac. przez red. gł. Prof. dr. Juliusza Makarewicza), Lwów 1926; K. Koranyi, Powszechna historia państwa i prawa. Starożytność, Warszawa 1961; L. Lernell, Własność społeczna jako przedmiot ochrony prawa karnego. O przedmiocie przepęstwa zagarnięcia mienia społecznego, Warszawa 1959; A. Lityński, w: System Pr. Kar., t. IV, cz. 2. O przepęstwach w szczególności; S. Łagodziński, Przepęstwa przeciwko mieniu w Kodeksie karnym (wybrane zagadnienia), Prok. i Pr. 1999, Nr 2; T. Majewski, Przepęstwa przeciwko mieniu w nowym Kodeksie karnym, PiP 1969, Nr 8–9; Makarewicz, Komentarz KK, 1932; *tenże*, Polskie prawo karne. Część ogólna, Lwów–Warszawa 1919; W. Makowski, Prawo karne. O przepęstwach w szczególności. Wykład porównawczy prawa karnego austriackiego, niemieckiego i rosyjskiego obowiązującego w Polsce, Warszawa 1924; A. Malicka, M. Sikora, Prawnokarna ochrona własności, w: Wrocławskie Studia Erazmiańskie. Nr III. Własność – idea, instytucje, ochrona (pod red. M. Sadowskiego, P. Szymańca), Wrocław 2009; Marek, Komentarz KK, 2010; *tenże*, Prawo karne, 2007; *tenże*, Reforma prawa karnego – uwagi i postulaty, NP 1981, Nr 7–8; A. Marek, E. Pływaczewski, w: Kradzież i paserstwo mienia prywatnego (pod red. A. Marka), Warszawa 1985; B. Michalski, Przepęstwa przeciwko mieniu. Rozdział XXXV KK. Komentarz, Warszawa 1999; C. Mik, Ochro-

na prawa własności w prawie europejskim, w: O prawach człowieka w podwójną rocznicę paktów. Księga pamiątkowa w hołdzie Prof. A. Michalskiej (pod red. *T. Jasudowicza, C. Miki*), Toruń 1996; Motywy Komisji Kodyfikacyjnej RP, t. V, Nr 4; *E. Niezbecka*, w: Kodeks cywilny. Komentarz. Tom I. Część ogólna (pod red. *A. Kidyby*), Warszawa 2009; *T. Oczkowski*, Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze, Kraków 2004; *Peiper*, Komentarz KK, 1933; *D. Pleńska*, Przestępstwa przeciwko mieniu, w: Prawo karne. Część szczególna, Warszawa 1969; *S. Pławski*, Przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu, NP 1951, Nr 4; *E. Pływaczewski*, Przestępstwa przeciwko mieniu, w: Prawo karne. Zagadnienia teorii i praktyki (pod red. *A. Marka*), Warszawa 1986; *A.N. Preibisz*, Przedmiot ochrony przestępstwa określonego w art. 286 § 1 Kodeksu karnego, Prok. i Pr. 2004, Nr 10; Protokoły Komisji Kodyfikacyjnej RP. Sekcji Prawa Karnego, t. III, z. I; *Z. Radwański*, Prawo cywilne – część ogólna, Warszawa 2005; *L. Radzinowicz*, Struktura przestępczości w Polsce w świetle statystyki sądowej, Arch. Krym. 1937, t. II; *A. Ratajczak*, Przestępstwa przeciwko mieniu stanowiącemu własność indywidualną i osobistą, Warszawa 1971; *M. Rogalski*, Recenzja monografii T. Oczkowskiego pt. „Oszustwo jako przestępstwo majątkowe i gospodarcze”, Kraków 2004, Pal. 2005, Nr 7–8; *A. Siemaszko* (red.), Atlas przestępczości w Polsce 3, Warszawa 2003; *tenże* (red.), Geografia występku i strachu. Polskie Badanie Przestępczości '07, Warszawa 2008; *M. Siewierski*, Uwagi na marginesie „przestępstw przeciwko mieniu” według projektu Kodeksu karnego, PiP 1960, Nr 3; *E. Skowrońska-Bocian*, w: Kodeks cywilny. Komentarz (pod red. *K. Pietrzykowskiego*), t. I, Warszawa 2005; *B. Sygit*, Historia prawa kryminalnego, Toruń 2007; *B. Szlachta* (red. tłum.), *J.M. Kelly*, Historia zachodniej teorii prawa, Kraków 2006; *J. Śliwowski*, Kodeks karzący Królestwa Polskiego (1818 r.). Historia jego powstania i próba krytycznej analizy, Warszawa 1959; *tenże*, Prawo karne, 1979; *A.R. Światłowski*, Kompensacyjna funkcja czynnego żalu w Kodeksie karnym z 1997 r., CzPKiNP 2002, Nr 2; *Świda*, Prawo karne, 1989; *W. Uruszcak*, Historia państwa i prawa polskiego. Tom I (966–1795), Warszawa 2010; Uzasadnienie projektu KK z 1968 r., Warszawa 1968; Uzasadnienie rządowego projektu nowego Kodeksu karnego, PiP-wkł. 1994, Nr 3; *J. Wasilkowski*, Własność i inne prawa rzeczowe. Z zagadnień kodyfikacji prawa cywilnego, PiP 1951, Nr 6; *J. Waszczyński*, O korzyści majątkowej w prawie karnym (próba klasyfikacji), PiP 1981, Nr 1; *Wąsek*, Komentarz KK, t. II, 2006; *Z. Wiernikowski*, O pojęciu mienia w polskim prawie karnym, SI 1996, t. XXXI; *J. Wilk*, Stan wyższej konieczności przy przestępstwach przeciwko mieniu, Prob. Pr. Karn. 1997, Nr 22; *M. Winawer*, Najdawniejsze prawo zwyczajowe polskie, Warszawa 1900; *J. Wojciechowski*, Ewolucja prawno-karnej ochrony mienia w prawie polskim, Folia Societatis Scientiarum Lublinensis 1991, vol. 33; *tenże*, Mienie jako przedmiot przestępstwa kradzieży, AUMCS 1976, vol. XXIII; *A. Wróbel*, w: Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do art. 19–59 oraz do Protokołów dodatkowych (pod red. *L. Garlickiego*), Warszawa 2011; *D. Wysocki*, Pojęcie „posiadania” w prawie karnym, Prok. i Pr. 2000, Nr 2; *R. Zawłocki*, O metodzie interpretacji przepisów prawa karnego, RPEiS 2004, Nr 4; *Zoll*, Komentarz KK, cz. szczególna, t. III, 2008.

§ 1. Wprowadzenie

Przestępstwa przeciwko mieniu, rozumiane jako zamachy na pierwotnie jeszcze 1
ujmowany majątek, należą do jednych z najstarszych rodzajów czynów karalnych. Tradycyjnie również należą one w praktyce do najczęściej popełnianych deliktów (przestępstw). W konsekwencji, dorobek literatury i orzecznictwa w tym przedmiocie, w porównaniu z innymi rodzajami przestępstw, jest bodajże najbogatszy. Okoliczność ta nie zmienia jednak faktu, iż wykładnia i stosowanie przepisów określających tego rodzaju przestępstwa wciąż wywołują w nauce prawa karnego ożywioną dyskusję i nierzadko charakteryzują się brakiem rozstrzygnięć nawet w podstawowych

kwęstiach. Przykładem może być chociażby nieustający spór o pojęcie „mienia” jako przedmiotu karnoprawnej ochrony.

W demokratycznym państwie prawnym, opartym na zasadach wolnej gospodarki rynkowej, prawidłowe stosunki społeczno-gospodarcze w znacznym stopniu opierają się na własności (mieniu), której ochrona prawna staje się w ten sposób zadaniem ustrojowym. Zadanie to przypisuje się również prawu karnemu w ramach jego podstawowej funkcji ochronnej¹.

2 Karnoprawna ochrona mienia w rodzimym systemie prawa oparta jest w głównej mierze na przepisach Rozdziału XXXV KK, zatytułowanym „Przepęstwa przeciwko mieniu”. Obejmuje on osiemnaście artykułów (art. 278–295), w których stypizowano łącznie siedemnaście następujących przepęstw (w typie podstawowym):

- 1) kradzież z art. 278 § 1 KK;
- 2) piractwo komputerowe z art. 278 § 2 KK;
- 3) kradzież z włamaniem z art. 279 KK;
- 4) rozbój z art. 280 § 1 KK;
- 5) kradzież rozbójnicza z art. 281 § 1 KK;
- 6) wymuszenie rozbójnicze z art. 282 KK;
- 7) przywłaszczenie z art. 284 § 1 KK;
- 8) kradzież impulsów elektronicznych z art. 285 § 1 KK;
- 9) oszustwo z art. 286 § 1 KK;
- 10) szantaż z art. 286 § 2 KK;
- 11) oszustwo komputerowe z art. 287 § 1 KK;
- 12) niszczenie mienia z art. 288 § 1 KK;
- 13) przerwanie kabla podmorskiego z art. 288 § 3 KK;
- 14) zabór pojazdu mechanicznego z art. 289 § 1 KK;
- 15) kradzież leśna z art. 290 § 1 KK;
- 16) paserstwo umyślne z art. 291 § 1 KK;
- 17) paserstwo nieumyślne z art. 292 § 1 KK.

Powołane wyżej przepęstwa odnoszą się również do licznych typów uprzywilejowanych i kwalifikowanych, a ponadto, rozpatrywane wyłącznie w typie podstawowym, obejmują nieraz różne rodzaje czynów karalnych. W konsekwencji należy przyjąć, iż omawiany Rozdział KK obejmuje łącznie kilkadziesiąt typów czynów zabronionych, a ww. nazewnictwo i podział przepęstw mają charakter skrótowy (syntetyczny) i nawiązują do tradycyjnej w nauce prawa karnego konwencji.

Omawiane przepęstwa przeciwko mieniu można podzielić na następujące grupy:

- 1) kradzieże (art. 278, 279, 285, 289 i 290);
- 2) przepęstwa rozbójnicze (art. 280, 281 i 282);
- 3) przywłaszczenia (art. 284);
- 4) oszustwa (art. 286 i 287);
- 5) niszczenie mienia (art. 288);
- 6) paserstwa (art. 291 i 292).

Powołany podział ma charakter umowny, co wymaga podkreślenia chociażby z tego względu, że w ramach tej samej grupy występują przepęstwa, których istota karalnego zachowania jest nieraz wyraźnie odmienna.

¹ Por. *Marek*, Prawo karne, 2007, s. 532.

3 Wszystkie przepisy Rozdziału XXXV KK chronią rodzajowe i indywidualne dobro prawne w postaci mienia. Karnoprawna istota przestępstw przeciwko mieniu sprowadza się więc zasadniczo do wyrządzenia pokrzywdzonemu określonej szkody majątkowej. Uszczerbek o charakterze majątkowym stanowi tutaj podstawową przesłankę kryminalizacji.

Omawiane przestępstwa, rozpatrywane ze względu na podmiot czynu zabronionego, mają charakter powszechny. Ich sprawcą może być każda osoba fizyczna podlegająca odpowiedzialności karnej. Ogólnospołeczny charakter kryminalizowanych tutaj zamachów wyłączył konieczność typizowania przestępstw indywidualnych.

W rozpatrywanym zakresie ustawodawca nie przewidział tzw. klauzuli odpowiedzialności zastępczej, która pozwalałaby na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej osoby fizycznej, działającej w imieniu lub na rzecz innego podmiotu (jednostki organizacyjnej). Znacznie ogranicza to podmiotowe zastosowanie przepisów Rozdziału XXXV KK, tj. wyłącznie do przypadków sprawstwa rozpatrywanego jako samodzielne działanie we własnym zakresie lub na własną rzecz (z uwzględnieniem zjawiskowych form popełnienia przestępstwa).

4 Zgodnie z art. 16 ust. 1 pkt 6 ustawy z 28.10.2002 r. o odpowiedzialności podmiotów zbiorowych za czyny zabronione pod groźbą kary (t.j. Dz.U. z 2014 r. poz. 1417 ze zm.), wskazany rodzaj odpowiedzialności *quasi*-karnej ponoszą podmioty zbiorowe z tytułu popełnienia przez określoną osobę fizyczną (w warunkach art. 3 OdpZbiorU) przestępstw oszustwa (art. 286 i 287 KK), jak również przestępstw paserstwa (art. 291–293 KK).

Zdecydowana większość przestępstw przeciwko mieniu ma charakter materialny, tj. znamieny karalnym skutkiem w postaci szczególnego ustawowego znamienia. Sprowadza się on w ujęciu ogólnym do wyrządzenia przez sprawcę określonej szkody majątkowej pokrzywdzonemu, jakkolwiek w konkretnych przypadkach ustawodawca różnie typizuje powołaną konsekwencję zachowania się sprawcy.

Istota czynów karalnych stypizowanych w tym rozdziale pozwala uznać, odnośnie do problematyki przyczynowości, że dotyczą one generalnie stosunkowo prostych relacji przyczynowo-skutkowych. Oznacza to, że zasadniczo odpowiednia będzie tutaj teoria ekwiwalencji (warunku *sine qua non*) dla przypisania określonego czynu zabronionego jego sprawcy.

Niemal wszystkie przestępstwa przeciwko mieniu mają charakter umyślny. Przestępstwa te tradycyjnie opierają się na świadomym (zamierzonym) naruszeniu majątku innej osoby. Wyjątkiem jest tutaj przestępstwo nieumyślnego paserstwa z art. 292 KK, w którym strona podmiotowa została określona w sposób szczególny, w porównaniu z zasadą wyrażoną w art. 9 § 2 KK.

W odniesieniu do omawianych przestępstw nie przewidziano formy karalnego przygotowania, natomiast każde z nich karalne jest w formie usiłowania (zob. art. 13 KK). W omawianym zakresie mają również pełne zastosowanie wszystkie zjawiskowe formy popełnienia przestępstwa (zob. art. 18 KK).

Wszystkie przestępstwa przeciwko mieniu, z wyjątkiem jednego (zob. art. 280 § 2 – kwalifikowany typ rozboju) są występkami. Dla wszystkich tych przestępstw (w typie podstawowym) ustawodawca przewidział zagrożenie karą wyłącznie w postaci pozbawienia wolności. Jest to wynik uznania, że omawiane przestępstwa, w zakresie polityczno-kryminalnym, cechuje *in abstracto* stosunkowo wysoki stopień społecznego

niebezpieczeństwa. Nie należy przy tym jednak zapominać, że instytucja kary zamiennej z art. 37a KK sprawia, iż w przypadku zdecydowanej większości tych przępstw można orzec karę rodzajowo łagodniejszą (grzywnę albo karę ograniczenia wolności).

Sprawca przępstwa przeciwko mieniu z reguły dopuszcza się jego popełnienia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub faktycznie taką korzyść osiąga w wyniku popełnienia tego przępstwa. Aktualizuje się w ten sposób przesłanka alternatywnego orzeczenia obok kary pozbawienia wolności – kary grzywny (zob. art. 33 § 2 KK).

W wyniku ww. stanu karnoprawnego, zdecydowana większość sprawców przępstw przeciwko mieniu karanych jest karą pozbawienia wolności (z warunkowym zawieszeniem jej wykonania) oraz karą grzywny.

- 5 Analiza treści środków karnych przewidzianych w Części ogólnej KK pozwala uznać, że mają one istotnie ograniczone zastosowanie w odniesieniu do omawianych przępstw.

W zakresie przępstw przeciwko mieniu regułą jest, że przedmiotem pochodzącym z przępstwa jest przedmiot czynności sprawczej, ten ostatni zaś jest mieniem pokrzywdzonego. Oznacza to, że przedmiot pochodzący z tych przępstw będzie podlegał pokrzywdzonemu i – jako taki, zgodnie z art. 44 § 5 KK – nie może być podstawą orzeczenia przepadku przedmiotów (zob. art. 44 KK). Podobnie należy ocenić instytucję w postaci orzeczenia przepadku korzyści majątkowych pochodzących z przępstwa przeciwko mieniu. Zgodnie z art. 45 § 1 KK, nie orzeka się go, jeżeli uzyskana korzyść majątkowa albo jej równowartość podlega zwrotowi pokrzywdzonemu lub innemu podmiotowi.

Popełnienie przępstwa przeciwko mieniu, co do zasady, związane jest z wyrządzeniem pokrzywdzonemu szkody majątkowej (w mieniu). Szkada ta zachodzi w szczególności, jeżeli nie zwrócono pokrzywdzonemu przedmiotu pochodzącego z przępstwa (mienia) albo korzyści majątkowej uzyskanej z popełnienia tego przępstwa. W powołanej sytuacji właściwym środkiem kompensacyjnym jest orzeczenie obowiązku naprawienia szkody, zgodnie z art. 46 § 1 KK.

W ramach omawianych przępstw ustawodawca przewidział, tradycyjnie już odnośnie do przępstwa tzw. kradzieży leśnej, szczególny środek karny w postaci nawiązki w wysokości podwójnej wartości drzewa (zob. art. 290 § 2 KK).

Przępstwa te ścigane są w trybie publiczno-skargowym „z urzędu”. Jedyne przępstwa zniszczenia z art. 288 KK są ścigane „na wniosek” (zob. art. 288 § 4 KK). Ustawodawca czyni wyjątek od zasady ścigania „z urzędu”, na rzecz ścigania „na wniosek” w wybranych przypadkach, gdy pokrzywdzonym określonym przępstwem jest osoba najbliższa w stosunku do sprawcy (art. 278 § 4, art. 279 § 2, art. 284 § 4, art. 285 § 2, art. 286 § 4, art. 287 § 3 i art. 289 § 5 KK). Wskazane wyjątki pozwalają sformułować szczególną zasadę ścigania przępstw przeciwko mieniu, zgodnie z którą, jeżeli dane przępstwo popełniono na szkodę osoby najbliższej, to ściganie następuje na wniosek pokrzywdzonego. Ustawodawca odwołuje się tutaj do pojęcia „osoby najbliższej”, zdefiniowanej w art. 115 § 11 KK. Na podstawie tego przepisu oraz ww. przepisów z Rozdziału XXXV KK, można sformułować pogląd, że w omawianych przypadkach względy polityczno-kryminalne nakazują przyznać prymat rozstrzygnięcia powstałego konfliktu przez osoby najbliższe, tym bardziej iż przedmiotem tego konfliktu nie jest dobro osobiste, lecz majątkowe.

Dla przypadków, gdy przedmiotem przestępstw z: art. 278 KK (kradzież i piractwo komputerowe), art. 284 KK (przywłaszczenie), art. 285 KK (kradzież impulsów telefonicznych), art. 286 § 1 KK (oszustwo), art. 287 KK (oszustwo komputerowe), art. 288 KK (zniszczenia) oraz art. 291 KK (paserstwo umyślne), jest mienie znacznej wartości (ponad 200 000 zł) albo o szczególnym znaczeniu dla kultury, ustawodawca przewidział surowsze zagrożenie w postaci kary pozbawienia wolności od roku do lat 10 (zob. art. 294 § 1 i 2 KK)². W odniesieniu do nieumyślnego paserstwa ustawodawca przewidział odrębną podstawę zaostrożonej sankcji karnej z uwagi na ww. okoliczność (zob. art. 292 § 2 KK).

W przypadku gdy sprawca przestępstwa przeciwko mieniu (z wyjątkiem kradzieży z włamaniem i kradzieży leśnej oraz przestępstw rozbójniczych) dobrowolnie naprawił całą szkodę albo zwrócił mienie w stanie nieuszkodzonym, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenie kary, a nawet odstąpić od jej wymierzenia (zob. art. 295 § 1 KK). Jeżeli w ww. przypadkach sprawca dobrowolnie naprawił szkodę w znacznej części, sąd może zastosować nadzwyczajne złagodzenia kary.

Powołane wyżej przypadki stanowią szczególną („przewidzianą w ustawie”) podstawę dla zastosowania nadzwyczajnego złagodzenia kary, które możliwe jest również w przypadku zaistnienia podstaw ogólnych (zob. art. 60 KK).

Ustawodawca zastosował tutaj w szerokim zakresie instytucję „wypadku mniejszej wagi”, przewidującą odpowiednio łagodniejsze zagrożenie karne. Nie dotyczy ona jedynie następujących przestępstw: kradzieży impulsów, uszkodzenia kabla podmorskiego, zaboru pojazdu mechanicznego i kradzieży leśnej (jak również przestępstwa nieumyślnego paserstwa). Omawiana konstrukcja pozwala uwzględnić w akcie łagodniejszego karania drobną przestępczość przeciwko mieniu.

W zakresie przestępnych cech czynów zabronionych stypizowanych w Rozdziale XXXV KK nie występują żadne specyficzne warunki. Odnosnie do stopnia społecznej szkodliwości czynu należy jednak zauważyć, że podstawowe przestępstwa przeciwko mieniu określa wartość mienia w wysokości 1/4 minimalnego wynagrodzenia za pracę, co oznacza, że granica znikomej społecznej szkodliwości powinna być odnoszona do tej właśnie podwyższonej wartości pieniężnej mienia. Jeżeli zaś chodzi o zawinienie sprawcy, warto odnotować, iż normy określające przestępstwa przeciwko mieniu mają charakter podstawowych reguł stosunków społecznych i są powszechnie znane, co ułatwia przypisanie winy sprawcy rozpatrywanych czynów zabronionych.

Na podkreślenie zasługuje legislacyjna stabilność przepisów tego rozdziału, albowiem w ciągu pierwszej dekady obowiązywania KK ustawodawca dokonał zmiany tylko jednego przepisu³. Okoliczność ta wyróżnia analizowany rozdział spośród innych rozdziałów całego KK, zwłaszcza jego Części szczególnej, które podlegają coraz to bardziej intensywnym nowelizacjom. Powołana cecha związana jest w głównej mierze z faktem, iż rozdział ten, co do zasady, obejmuje tradycyjne w rodzimym prawie karnym konstrukcje karnopravne (typy przestępstw). Warto podkreślić, że stabilność przepisów Rozdziału XXXV KK znacząco wpływa na stabilność całego pra-

² Por. *J. Kaczmarek, M. Kierszka*, *Pojęcia*, s. 113 i n.

³ Wskazana zmiana odnosi się do nowelizacji treści przestępstwa komputerowego z art. 287 KK (zob. ustawę z 18.3.2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny, ustawy – Kodeks postępowania karnego i ustawy – Kodeks wykroczeń, Dz.U. Nr 69, poz. 626).

wa karnego (materialnego), a to z uwagi na fakt, iż przepęstwa przeciwko mieniu stanowią, zgodnie z poniżej przedstawionymi statystykami, ponad połowę wszystkich stwierdzanych i rozpatrywanych przepęstw. Ich waga dla rodzimego systemu prawa karnego jest zatem fundamentalna.

Na koniec należy wskazać, że konstrukcje przepęstw przeciwko mieniu nierzadko wykorzystywane są przy typizacji przepęstw innego rodzaju. Można tutaj wskazać np. przepęstwo wojennego zniszczenia dobra kultury z art. 125 KK albo przepęstwo kradzieży dokumentu z art. 275 KK. Okoliczność ta sprawia, że dorobek nauki i orzecznictwa prawa karnego w omawianym tutaj zakresie odnosi się również odpowiednio do tego rodzaju przepęstw.

§ 2. Ujęcie historyczno-prawne

I. Geneza i rozwój karnoprawnej ochrony mienia

8 Zakazy zamachów na majątek pod groźbą kary są podstawowymi regułami określającymi relacje międzyludzkie, a ich początków należy poszukiwać jeszcze w plemiennym prawie zwyczajowym⁴. Zalicza się je do pierwotnych czynów zakazanych, które pojawiły się z chwilą, gdy w grupach pierwotnych wykształcił się podstawowy podział dóbr, a wraz z nim przedmioty indywidualnej własności. Już od samego początku, z uwagi na powstanie społecznej hierarchii opartej na posiadaniu dóbr majątkowych, czyny naruszające majątek stanowiły nie tylko podstawową grupę czynów karalnych, lecz – dodatkowo – zaliczaną do ciężkich przewinień, zasługujących na surową karę. Potwierdzają to już pierwsze znane spisy prawa w postaci kolejnych Kodeksów sumeryjskich datowanych od połowy III tysiąclecia p.n.e.⁵

Geneza omawianych przepęstw niewątpliwie poprzedza samo wyodrębnienie się praw majątkowych w cywilnoprawnym znaczeniu⁶. Wydaje się jednak, że od samego początku karalne zachowania przeciwko mieniu, z uwagi na swoją naturę, odwoływały się do norm bezpośrednio określających stosunki majątkowe. To właśnie te normy, z początku również o charakterze zwyczajowym, legitymizowały karanie zachowań naruszających dobra majątkowe. Wraz z wykształceniem się i rozwojem prawa własności legitymacja ta przybrała instytucjonalno-prawny charakter i z czasem niewątpliwie wpływała na treść przepisów karnych. Ich odrębność, charakterystyczna dla początków prawa karnego ujmowanego jako *prima ratio*, ustępowała z czasem na rzecz wzrastającej zależności od norm cywilnoprawnych, wraz z nowożytnym i współczesnym pojmowaniem prawa karnego, jako *ultima ratio*.

Należy jednak podkreślić, że – rozpatrywany w ujęciu historycznym – model przepęstw przeciwko mieniu, bez względu na prawną formę własności, odnosi się zasadniczo do zachowań człowieka o niezmiennym charakterze. Wynika to z faktu, że kar-

⁴Por. E. Borkowska-Bagińska, Historia prawa sądowego, s. 23 i n.

⁵Por. B. Sygit, Historia prawa kryminalnego, s. 29, 33, 43 i 70–75.

⁶Konstrukcja teoretyczno-prawna własności (prawa własności) została sformułowana, i to w prostej treści i formie, dopiero pod koniec imperium rzymskiego. Por. B. Szlachta (red. tłum.), J.M. Kelly, Historia, s. 56–57 i s. 98–99.

noprawnie zamach na mienie opiera się przede wszystkim na faktycznym sposobie naruszenia mienia, a nie na jego prawnej istocie. Jakkolwiek więc przestępstwa przeciwko mieniu ściśle nawiązują do stosunków majątkowych, to jednak ich karnoprawna istota nie zmieniła się znacznie na przestrzeni tysiącleci.

Podobnie jak w przypadku innych rodzajów karalnych zamachów na określone dobra, zamachy na własność (mienie) z początku nie były usystematyzowane, nie można zatem wskazywać na genezę i historyczny rozwój spójnej grupy przestępstw przeciwko mieniu. Na przestrzeni tysiącleci i wieków były to odrębne, różnorodne konstrukcje, oparte przede wszystkim na sposobie naruszenia mienia, jak i jego rodzajach. Należy przy tym podkreślić, że aż do czasu wykształcenia się samodzielnego prawa karnego materialnego omawiane normy często miały charakter nie tylko materialno-procesowo-wykonawczy, lecz również karno-cywilny lub karno-administracyjny, uwzględniający obecną klasyfikację prawa.

W ramach dawnego generalnego podziału dawnych przestępstw na prywatne i publiczne, przestępstwa obejmujące zamach na majątek zasadniczo zaliczono do pierwszej grupy, jednakże niektóre z nich, odnoszące się do zamachu na dobra boskie lub władcy, miały charakter deliktów publicznych⁷.

Powyższy stan prawny był zasadniczo niezmienny, począwszy od najstarszych pomników prawa (np. Kodeks Hammurabiego z XVIII w. p.n.e.), poprzez kolejne (np. prawo króla Jozajasa z VII w. p.n.e., zapisane w starotestamentowej Księdze Powtórzonego Prawa, Ustawa XII Tablic z 451 r. p.n.e. czy też germańskie *Lex Salica* z 507–511 r.), aż do pierwszych kodyfikacji karnych z początku czasów nowożytnych, np. *Constitutio Criminalis Carolina* z 1532 r. Dla przykładu, wspomniane *Lex Salica* obejmowało ponad dwadzieścia rodzajów kradzieży, a CCC – osiemnaście. Przedstawiona sytuacja trwała aż do przełomu XVIII/XIX w.⁸

Jak zaznaczono powyżej, nie można wskazywać na genezę i kształtowanie się na przestrzeni wieków jednorodnej grupy przestępstw przeciwko mieniu, odnosi się to bowiem raczej do poszczególnych przestępstw przeciwko mieniu czy też rodzaju danego przestępstwa. Jednakże niewątpliwie wiodącym było tutaj przestępstwo kradzieży, które od czasów starożytnych (już od Ustawy XII Tablic) do nowożytnych (kodyfikacje XIX w., np. Code Pénal z 1810 r.), obejmowało dwa zasadnicze rodzaje kradzieży: jawną (*furtum manifestum*) i tajemną (*furtum nec manifestum*). Przy czym, już od czasów starożytnych, abstrahując od jej kazuistycznego ujęcia, kradzież obejmowała różne zamachy na mienie odpowiadające nie tylko dzisiejszej kradzieży, lecz również szczególnym typom rozboju, przywłaszczeniu oraz oszustwu⁹. Oznacza to, że historia karnoprawnej ochrony przestępstw przeciwko mieniu sprowadza się w znacznej mierze do genezy i kształtowania się przestępstwa kradzieży¹⁰.

⁷ Por. np. W. Uruszczak, Historia państwa i prawa, s. 114; J. Makarewicz, Polskie prawo karne, s. 57–70 oraz K. Koranyi, Powszechna historia, s. 95.

⁸ Por. B. Sygit, Historia prawa kryminalnego, s. 119.

⁹ Por. A. Lityński, w: System Pr. Kar., t. IV, cz. 2. O przestępstwach w szczególności, s. 348–358.

¹⁰ Prace Komisji Kodyfikacyjnej nad projektem KK w zakresie przestępstw przeciwko mieniu rozpoczął J. Makarewicz następującym zdaniem: „Najpospolitszą i najdawniejszą postacią zamachu na mienie jest kradzież”, w: Protokoły Komisji Kodyfikacyjnej RP. Sekcja Prawa Karnego, t. III, z. I, s. 13.

10 W jednym z najstarszych znanych źródeł prawa – Kodeksie Hammurabiego (przełom XVIII/XVII w. p.n.e.) przepisy określające karalne zamachy na mienie umieszczono w większości na początku, co świadczy o ich szczególnej wadze dla ówczesnego porządku prawnego i ustroju państwa. W przepisach tych uwagę zwraca nie tylko brak uporządkowania i kazuistyka, lecz również surowe kary. Przykładem może być tutaj przępstwo kradzieży mienia Boga (bożego) albo Króla (pałacu), zagrożone karą śmierci (§ 6), która zresztą była przewidziana również za inne formy kradzieży (np. w § 8 i § 14)¹¹.

Szczególną wagę przępstw przeciwko mieniu, jak i ich kazuistyczne ujęcie, potwierdza również pierwszy znany spisany zbiór prawa polskiego – tzw. Księga elbłaska z połowy XIII w., w której określono w różnych miejscach kilkanaście niejednorodnych typów karalnych zamachów na mienie, w tym przede wszystkim kilka rodzajów kradzieży (kradzież: własności książęcej, z domu prywatnego, z worka albo kieszeni) oraz uszkodzenia cudzego majątku (tzw. zgwałcenie miedzy, skaleczenie cudzego zwierzęcia, uszkodzenie majątku pańskiego podczas przewozu), zagrożonych karą od minimalnych grzywien do kary śmierci¹².

11 Do końca doby Oświecenia (*Theresiana* z 1768 r. w Austrii, *Leopoldina* z 1786 r. w Toskanii, *Josephina* z 1787 r. w Austrii i *Landrecht* z 1794 r. w Prusach) wszystkie przępstwa, w tym również przępstwa przeciwko mieniu, miały charakter niespójny różnorodny i kazuistyczny¹³. Dopiero w XVIII w., wraz z wykształceniem się odrębnego skodyfikowanego materialnego prawa karnego i jego wewnętrzną systematyką, można wskazywać na formalnie oddzielną grupę przępstw przeciwko mieniu, które zresztą wciąż były regulowane bardzo różnie, kazuistycznie i niejednolicie w ramach tego samego aktu prawnego. Uwagę zwraca w tym czasie typizowanie przępstw przeciwko mieniu w sąsiadujących ze sobą czterech zasadniczych grupach przępstw odnoszących się odpowiednio do: zniszczenia mienia, kradzieży, rozboju i oszustwa. Przykładem może być tutaj Franciszkana (austriacka Księga ustaw na zbrodnie i ciężkie policyjne przępstwa z 1803 r.), która do zbrodni zaliczała m.in. podpalenia (§ 147–150), kradzież i inne zabory (§ 151–187), rabunki (§ 169–175) i oszustwa (§ 176–184)¹⁴.

W kodyfikacjach XIX w. uwagę zwraca powszechnie stosowana dychotomia przępstw przeciwko mieniu na grupy: pierwszą – obejmującą kradzieże i sprzeniewierzenia oraz drugą – obejmującą rabunki (rozboje). Tak też ujęto przępstwa przeciwko mieniu m.in. w Kodeksie karnym pruskim z 1859 r. (§ 215–236) i ww. ustawie karnej austriackiej z 1803 r. (§ 151–175)¹⁵. Podobne rozwiązanie przyjęto również w Kodeksie karzącym Królestwa Polskiego z 1918 r. (art. 152–181)¹⁶.

12 Pierwsze kodyfikacje karne doby Oświecenia zdają się kontynuować tradycyjne wówczas zorientowanie przepisów karnych na mienie (majątek) jako fizyczną rzecz.

¹¹ Por. J. Klima, Prawa Hammurabiego, s. 74–75.

¹² Por. M. Winawer, Najdawniejsze prawo zwyczajowe, s. 200–202.

¹³ Por. E. Borkowska-Bagińska, Historia prawa sądowego, s. 81 i n. oraz B. Sygit, Historia prawa kryminalnego, s. 131 i n.

¹⁴ Por. B. Sygit, Historia prawa kryminalnego, s. 134–135.

¹⁵ Por. Kodex karny dla Państw pruskich, s. 78–84.

¹⁶ Por. J. Śliwowski, Kodeks karzący Królestwa Polskiego, s. 372.

Tymczasem w Kodeksach XIX w. zwraca uwagę już coraz częstsze i głębsze formalne powiązanie karnoprawnej ochrony z instytucjami prawa cywilnego, a w szczególności – własności i majątku. Jest to związane z nowożytnym ujmowaniem prawa karnego jako pomocniczego (wtórnego) instrumentu ochrony i regulacji stosunków społecznych. Doktryna prawa karnego już wtedy wyraźnie pojmowała przestępstwa przeciwko mieniu jako zamachy na zinstytucjonalizowane prawa majątkowe¹⁷. Tendencja ta związana była również z przyjęciem w prawie karnym abstrakcyjnego charakteru dóbr karnoprawnych.

W rozpatrywanym okresie początku nowożytnego prawa karnego coraz częściej klasyfikuje się omawiane przestępstwa łącznie i jednorodnie. Przykładem jest tutaj Kodeks kar głównych i poprawczych z 1847 r. Wszystkie przestępstwa podzielono w nim na trzy grupy: przeciw Rządowi, przeciw społeczności i przeciw prywatnym osobom. Na końcu tej ostatniej grupy (w Dziale Dwunastym, art. 1095–1221) umieszczono zaś przestępstwa i wykroczenia przeciw własności osób prywatnych. W Dziale tym, w ramach 126 artykułów, stypizowano łącznie ponad 200 przestępstw i wykroczeń przeciwko mieniu (własności). Został on podzielony na pięć rozdziałów, w tym Rozdział 2 – O zniszczeniu i uszkodzeniu rzeczy, Rozdział 3 – O zaborze cudzej własności i Rozdział 4 – O przywłaszczeniu i zatajeniu cudzej własności. Jakkolwiek w Kodeksie tym przeważały rozbudowane kazuistyczne konstrukcje, to jednak uwagę zwraca racjonalne uporządkowanie przestępstw oraz niektóre nowoczesne konstrukcje podstawowych w tym zakresie przestępstw, np. kradzieży z art. 1147, który stanowił, iż: „Kradzieżą jest każdy zabór cudzych rzeczy, pieniędzy lub innych ruchomości, w jakibądź sposób [...]”.

Karnoprawna ochrona mienia w niepodległej Polsce, aż do wejścia w życie KK z 1932 r., określona była odmiennie na terytoriach byłych zaborów przez: rosyjski kodeks karny z 1903 r., ustawę karną austriacką z 1852 r. oraz kodeks karny Rzeszy z 1871 r. Ustawy te regulowały przestępstwa przeciwko mieniu w sposób charakterystyczny do kodyfikacji XIX w.

Najnowszy z wymienionych Kodeksów, rosyjski kodeks karny z 1903 r., regulował omawiane przestępstwa w czterech oddzielnych Częściach: XXX – O uszkodzeniu mienia, dróg komunikacji, znaków ostrzegawczych, granicznych i tym podobnych, albo innych przedmiotów (art. 547–570), XXXI – O nieoznajmieniu o znalezionej zgubie, przywłaszczeniu cudzego mienia i nadużycia zaufania (art. 571–580), XXXII – O kradzieży, rozboju i wymuszeniu (art. 581–588), XXXIII – O oszustwie (art. 591–598). W kodeksie tym prawodawca wciąż nie grupował omawianych przestępstw w jednym rozdziale, co oznacza, że przedmiot karnoprawnej ochrony w postaci mienia nadal nie stanowił głównego kryterium typizacji i klasyfikacji omawianych przestępstw. Miały one ponadto nadal kazuistyczny charakter i opierały się na rozbudowanych jednostkach redakcyjnych. Rozpatrywany kodeks przewidywał w szczególności kilkadziesiąt typów kradzieży, kilkanaście typów oszustw i kilka rozboju, jakkolwiek warto odnotować obecność już nowoczesnych konstrukcji, jak np. podstawowy typ kradzieży z art. 581: „[...] zabór, tajnie lub jawnie, cudzego mienia ruchomego w celu

¹⁷Por. L. Lennell, *Własność społeczna*, s. 115–116.

przywłaszczenia”. Posługiwał się on pojęciem „mienie” w znaczeniu określonych składników majątku danej osoby¹⁸.

Charakterystyczna dla ówczesnych kodeksów zaborczych była kontynuacja podziału przęstw przeciwko mieniu na swoiste podgrupy obejmujące odrębnie kradzieże, rozboje i oszustwa. W niemieckim kodeksie karnym przewidziano wpięw kradzieże i sprzeniewierzenia (Rozdział XIX), następnie – rozboje i wymuszenia (Rozdział XX), i na końcu – oszustwa (Rozdział XXII). W austriackim kodeksie karnym postąpiono podobnie, regulując wpięw kradzieże (§ 171–180), następnie sprzeniewierzenia (§ 181–198), a na końcu rabunki (§ 190–196) i oszustwa (§ 197–205)¹⁹.

II. Przęstwa przeciwko mieniu w Kodeksie karnym z 1932 r.

13 Komisja Kodyfikacyjna (Sekcja Prawa Karnego Wydziału Karnego) przygotowująca projekt polskiego KK uznała za konieczne opracowanie nie tylko całkowicie nowego, lecz przede wszystkim nowoczesnego prawa karnego materialnego, co odnosiło się również do przęstw przeciwko mieniu. Ostatecznie w omawianym zakresie, w wyniku pogłębionej analizy i dyskusji, zaproponowano jedną spójną grupę syntetycznych przepisów, które – zresztą, jak cały projekt – stanowiły istotny postęw w odniesieniu do ówczesnych i wcześniejszych ustaw karnych²⁰.

W opracowanym przez Komisję Kodyfikacyjną projekcie, rodzajowy przedmiot ochrony w postaci mienia odnosił się nie tylko do prawa własności, ale i do innych form prawnego oraz faktycznego władztwa nad rzeczą oraz dóbr o charakterze majątkowym niebędących rzeczą²¹. Ujęcie takie uwzględniało ówczesny pogląd doktryny, sformułowany przez *W. Makowskiego* następująco: „Pojęcie karno-prawne praw majątkowych i mienia nie może być utożsamiane z takimiż pojęciami prawa cywilnego. [...] sankcje karne dotyczą tylko pewnych stron cywilno-prawnego stosunku, nie biorą zatem pod uwagę całokształtu praw cywilnych, ale tylko niektóre ich instytucje i ujmują je z punktu widzenia bardziej prostego i dostosowanego do stosunków karno-prawnych”²².

14 Ostatecznie więc przyjęto, że przepisy Rozdziału XXXIX KK z 1932 r. obejmują przęstwa „przeciwko mieniu i prawom majątkowym”²³. Rozwiązanie takie było nowatorskie i nie powielalo żadnej z regulacji pozaborczych Kodeksów karnych, aczkolwiek Komisja, za sprawą *J. Makarewicza*, najczęściej odwoływała się w tej mierze do Kodeksu Tagancewa.

Zasadniczo, zgodnie z projektem Komisji, KK z 1932 r. określał przęstwa przeciwko mieniu łącznie w jednym Rozdziale XXXIX („Przęstwa przeciwko mieniu”). Zawierał on piętnaście artykułów (art. 257–272), w których stypizowano szesnaście następujących przęstw:

1) kradzież (art. 257 § 1);

¹⁸ Por. Kodeks karny z roku 1903 (przekład z rosyjskiego) z uwzględnieniem zmian i uzupełnień obowiązujących w Rzeczypospolitej Polskiej, s. 153–174.

¹⁹ Por. *B. Sygit*, Historia prawa kryminalnego, s. 142 i 144.

²⁰ Por. Protokoły Komisji Kodyfikacyjnej RP. Sekcji Prawa Karnego, t. III, z. I, s. 13–113 oraz Komisji Kodyfikacyjnej RP. Sekcji Prawa Karnego. Tom IV. Zeszyt II. Projekt wstępny Części szczególowej Kodeksu karnego, s. 31–34.

²¹ Por. *J. Wojciechowski*, Ewolucja prawno-karnej ochrony mienia.

²² *W. Makowski*, Prawo karne, s. 383.

²³ *Glaser, Mogilnicki*, Komentarz KK, s. 878.

- 2) kradzież rozbójnicza (art. 258);
- 3) rozbój (art. 259);
- 4) uzbrajanie statku morskiego dla rozboju (art. 260);
- 5) wymuszenie rozbójnicze (art. 261);
- 6) przywłaszczenie (art. 262);
- 7) zniszczenie mienia (art. 263);
- 8) oszustwo (art. 264);
- 9) szalbierstwo (art. 265);
- 10) oszukańczy wyzysk (art. 266);
- 11) dochodzenie zaspokojonej należności (art. 267);
- 12) lichwa (art. 268);
- 13) sprzeniewierzenie (art. 269);
- 14) naruszenie prawa do polowania lub rybołówstwa (art. 270);
- 15) przemoc w stosunku do strażnika (art. 271);
- 16) zabór dobra niematerialnego (art. 272).

III. Przestępstwa przeciwko mieniu w Kodeksie karnym z 1969 r.

Nowe zasady ustrojowe Polski powojennej dotyczyły również nowego ujęcia własności (mienia). W tej sytuacji regulacje KK z 1932 r. były w omawianym zakresie w części nieadekwatne. Cechą charakterystyczną ówczesnego stanu prawnego w zakresie karnoprawnej ochrony mienia państwa socjalistycznego były szczególne ustawy na czele z tzw. małym Kodeksem karnym (dekret z 13.6.1946 r. o przestępstwach szczególnie niebezpiecznych w okresie odbudowy Państwa)²⁴.

Konstytucja PRL z 1952 r. ustanawiała szczególną ochronę własności społecznej, która – zgodnie z art. 77 – została uznana za „podstawę rozwoju państwa, źródło bogactwa i siły Ojczyzny”. W następstwie tego, 4.3.1953 r., wydano dwa dekrety udzielające restrykcyjną karnoprawną ochronę własności społecznej:

- 1) o wzmożeniu ochrony własności społecznej (Dz.U. Nr 17, poz. 68);
- 2) o ochronie własności społecznej przed drobnymi kradzieżami (Dz.U. Nr 17, poz. 69 ze zm.), które zostały znowelizowane dekretem z 23.12.1954 r. o zmianie niektórych przepisów o ochronie własności społecznej (Dz.U. Nr 57, poz. 283).

Wzorowały się one na stalinowskiej ustawie z 1932 r. o ochronie mienia przedsiębiorstw państwowych, kolchozów i spółdzielni i umocnieniu własności społecznej²⁵. Wobec negatywnej oceny ich funkcjonowania, wprowadzono ustawę z 21.1.1958 r. o wzmożeniu ochrony mienia społecznego przed szkodami wynikającymi z przestępstwa (Dz.U. Nr 4, poz. 11 ze zm.), a następnie ustawę z 18.6.1959 r. o odpowiedzialności karnej za przestępstwa przeciw własności społecznej (Dz.U. Nr 36, poz. 228 ze zm.), która uchyliła wymienione wyżej dekrety. W rezultacie powstał niespójny stan karnoprawny, w którym mienie niespołeczne chronił KK z 1932 r., zaś mienie społeczne – ustawy szczególne²⁶.

²⁴ Zob. szerzej, w: *J. Bafia, L. Hochberg, M. Siewierski, Ustawy karne PRL*, s. 2–91.

²⁵ Por. *L. Gardocki, Przestępstwa przeciwko mieniu*, s. 126.

²⁶ W tych ostatnich ustawodawca używał w tytułach przestępstw pojęcia „własność” (jako dobro prawne w postaci całokształtu stosunków majątkowych), natomiast w treści czynu – „mienie” (jako przedmiot przestępstwa). Por. *T. Cyprian, Problemy kodyfikacyjne*, s. 774.

W związku z powyższym, głównym problemem w pracach nad nowym KK było rozstrzygnięcie, czy mienie społeczne i prywatne powinno być chronione w identyczny sposób²⁷. Odrębna wzmózona ochrona karnoprawna mienia społecznego (państwowego) funkcjonowała wówczas w ustawodawstwie republik radzieckich²⁸. Projektodawcy ostatecznie przyjęli rozwiązanie kompromisowe, umieszczając przepęstwa przeciwko własności społecznej i prywatnej w jednym rozdziale przepęstw przeciwko mieniu (Rozdział XXIX KK z 1969 r.). W istocie zabieg ten sprowadzał się do swobodnego połączenia dotychczasowych przepisów KK z 1932 r. z przepisami ww. ustaw specjalnych.

Jak wskazywano w uzasadnieniu do projektu KK z 1969 r.: „Kodeks karny stoi na gruncie konstytucyjnej zasady szerokiej ochrony własności społecznej, mając jednak również i to na uwadze, że w naszych warunkach mienie osobiste i indywidualne jest z reguły mieniem ludzi pracy, wymaga więc także odpowiedniej ochrony. Ta okoliczność uzasadnia umieszczenie wszelkich przepęstw przeciwko mieniu w jednym Rozdziale i zbliżenie zagrożeń karnych. Kodeks wziął również pod uwagę fakt, iż w istniejącym obecnie odrębnym uregulowaniu przepęstw przeciwko własności społecznej występują te same formy, co prowadzi do zbędnego paralelizmu dyspozycji karnych”²⁹. Uznano zatem, że decydującym kryterium przyjętej systematyzacji jest przedmiot zamachu (ochrony) w postaci ogólnie ujmowanych dóbr o charakterze majątkowym³⁰.

W konsekwencji, w KK z 1969 r. wyróżniono mienie cudze (indywidualne i osobiste), które zdefiniowano w art. 120 § 7 oraz mienie społeczne, zdefiniowane w art. 120 § 6. Główne bezpośrednie powody wprowadzenia wskazanego wyróżnienia na gruncie karnoprawnym miały charakter praktyczny i były nimi „[...] tendencje do zwiększania w spółdzielniach funduszu niepodzielnego, czy wreszcie udział funduszu państwowego w majątkach organizacji społecznych ludu pracującego”³¹.

Kodeks karny z 1969 r. określał przepęstwa przeciwko mieniu w Rozdziale XXIX („Przepęstwa przeciwko mieniu”). Zawierał on osiemnaście artykułów (art. 199–216), w których stypizowano osiemnaście następujących przepęstw:

- 1) zagarnięcie mienia społecznego (art. 199);
- 2) zagarnięcie powierzonego mienia społecznego (art. 200);
- 3) zagarnięcie powierzonego mienia znacznej wartości (art. 201);
- 4) zagarnięcie mienia aferowe (art. 202);
- 5) kradzież (art. 203);
- 6) przywłaszczenie mienia (art. 204);
- 7) oszustwo (art. 205);
- 8) nadużycie zaufania (art. 206);
- 9) lichwa (art. 207);
- 10) kradzież szczególnie zuchwała lub z włamaniem (art. 208);
- 11) kradzież rozbójnicza (art. 209);

²⁷ Por. *W. Gutenkunst*, Niektóre problemy kodyfikacji, s. 572–573 oraz *O. Górniok*, O przepęstwach, s. 113.

²⁸ Por. *Buchala*, Prawo karne, 1980, s. 714.

²⁹ Uzasadnienie projektu KK z 1968 r., s. 146.

³⁰ Por. *O. Górniok*, *D. Pleńska*, w: System Pr. Kar., t. IV, cz. 2, s. 375, teza I.

³¹ Tamże, s. 366, teza II.

- 12) rozbój (art. 210);
- 13) wymuszenie rozbójnicze (art. 211);
- 14) zniszczenie mienia (art. 212);
- 15) wyrąb drzewa w lesie (art. 213);
- 16) zabór pojazdu mechanicznego (art. 214);
- 17) paserstwo umyślne (art. 215);
- 18) paserstwo nieumyślne (art. 216).

Rozważany rozdział obejmował trzy kategorie przestępstw:

- 1) przestępstwa przeciwko mieniu społecznemu (art. 199–201);
- 2) przestępstwa przeciwko mieniu indywidualnemu (art. 203–207);
- 3) przestępstwa zarówno przeciwko mieniu społecznemu, jak i przeciw mieniu indywidualnemu (art. 202, art. 208–216)³².

IV. Wykładnia „mienia” na gruncie poprzednich Kodeksów karnych

1. Wstęp

Kodeks karny z 1932 r. i KK z 1969 r. nie zawierały definicji ustawowej pojęcia „mienie”, co sprawiło, że doktryna i orzecznictwo karnoprawne ujmowały je niejednolicie. Wydaje się, że analiza tych poglądów jest potrzebna również obecnie i nie ma charakteru wyłącznie historycznego. W szczególności należy odnotować, że współcześnie w literaturze i orzecznictwie kontynuowane są, bez pogłębionej refleksji, różne karnoprawne ujęcia pojęcia „mienie”.

16

Należy w pierwszej kolejności zauważyć, że rodzajowy przedmiot ochrony w postaci „mienia” jest konstrukcją zależną od jego ustrojowego i cywilnoprawnego ujęcia, co czyni tę instytucję historycznie dynamiczną. Nie można zatem stwierdzić, że w pełni uzasadnione jest jej statyczne wyjaśnianie. Z drugiej jednak strony, karnoprawna istota „mienia”, co do zasady, nie uległa zmianie, chociażby z uwagi na generalną niezmienną typów czynów zabronionych w tym zakresie. Należy więc przyjąć, że jest to taka sama konstrukcja prawa karnego, która jednakże wymaga właściwej interpretacji w odwołaniu do reguł pozakarnoprawnych. Oznacza to, że niektóre wątki sporów o jej istotę, toczone na gruncie poprzednich polskich kodeksów karnych, nadal w pełni zachowują swoją aktualność i mogą być pomocne w wyjaśnieniu pojęcia „mienie”, użytego w KK z 1997 r. Przekonanie to wzmacnia fakt, że projektodawcy obecnego Kodeksu wskazują wprost, iż: „Kodeks z 1997 r. nawiązuje w opisie typów przestępstw przeciwko mieniu oraz w strukturze Rozdziału raczej do Kodeksu z 1932 r., z niezbędnymi modyfikacjami – niż do Kodeksu z 1969 r.”³³ Pogląd ten zasadniczo nie jest kwestionowany w literaturze przedmiotu³⁴. Wymaga on jednak weryfikacji.

Już wstępne i pobieżne porównanie struktury i typów przestępstw KK z 1997 r. do KK z 1932 r. i KK z 1969 r., pozwala stwierdzić, że teza o ścisłym nawiązaniu do rozwiązań przedwojennych nie jest uprawniona. Obecny Kodeks, w omawianym zakresie, stanowi raczej modyfikację KK z 1969 r., aniżeli powrót do KK z 1932 r. W szcze-

³² Por. Śliwowski, *Prawo karne*, 1979, s. 430.

³³ Uzasadnienie, s. 206, teza 1.

³⁴ Por. np. A. Malicka, M. Sikora, *Prawnokarna ochrona własności*, s. 368 oraz O. Górniok, *Zmiany dotyczące przestępstw przeciwko mieniu*, s. 51–52 i M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas, w: Zoll, *Komentarz KK*, cz. szczególne, t. III, 2008, s. 26, teza 9.